

Źródło: www.fotolia.com

KURS

**Przepisy/Elementy prawa cywilnego
i prawa pracy**

MODUŁ

**Wprowadzenie do prawa cywilnego. Część ogólna
prawa cywilnego**

Kurs: Przepisy/Elementy prawa cywilnego i prawa pracy

1 Wprowadzenie do prawa cywilnego. Część ogólna prawa cywilnego

1.1 Prawo cywilne jako część prawa prywatnego

Termin „**prawo cywilne**” wywodzi się z prawa rzymskiego i jest odpowiednikiem *ius civile*. Pojęcie „prawo cywilne” w znaczeniu przedmiotowym oznacza zespół norm prawnych regulujących stosunki cywilne, czyli stosunki społeczne o charakterze majątkowym i niemajątkowym.

Stosunki majątkowe to stosunki własnościowe, powstałe na tle przynależności rzeczy i innych dóbr do danego przedmiotu, czyli dotyczące społecznego korzystania z tych dóbr, lecz również stosunki polegające na wymianie dóbr i usług. *Stosunki majątkowe* mają za przedmiot interes natury ekonomicznej. *Stosunki niemajątkowe* to takie, które nie mają bezpośrednio wartości ekonomicznej. W prawie cywilnym dominują stosunki majątkowe.

Prawo cywilne w znaczeniu podmiotowym to uprawnienie lub zespół uprawnień, wynikających z określonego stosunku prawnego, a przysługujący podmiotowi prawa na podstawie prawa w znaczeniu przedmiotowym.

Prawo cywilne należy do prawa prywatnego. Przemawiają za tym następujące cechy:

- autonomiczność podmiotów stosunku;
- samodzielność podmiotów w zakresie kształtowania stosunków.

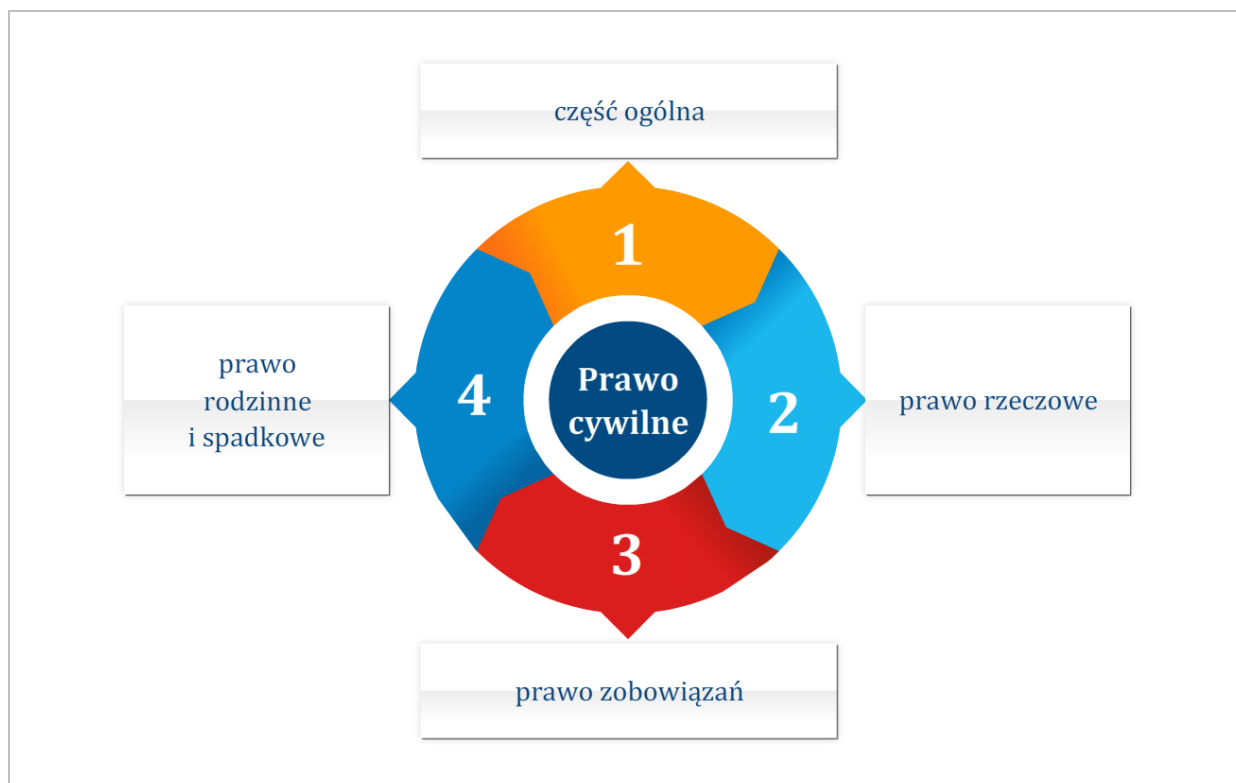
Autonomia nie oznacza jednak dowolności, ponieważ przepisy określają zakres działań podmiotów.

Biorąc pod uwagę metodę regulacji, prawo cywilne ma na celu rozgraniczenie prawa cywilnego od innych gałęzi prawa. Przyjmuje się **zasadę równorzędności stron**, tzn. że żadna ze stron nie jest podporządkowana drugiej.

1.2 Podział prawa cywilnego

Prawo cywilne w Polsce należy do systemu prawa stanowionego i charakteryzuje się równorzędnością podmiotów. Systematyka, czyli podział prawa cywilnego, znajdująca również odzwierciedlenie w przepisach kodeksu cywilnego, przedstawia się następująco:

- część ogólna prawa cywilnego;
- prawo rzeczowe;
- prawo zobowiązań;
- prawo rodzinne i spadkowe.

Rysunek 1.1 Działy prawa cywilnego

Źródło: opracowanie własne

Systematyka nie odpowiada logicznym wymaganiom prawnym podziału, ponieważ elementy zbioru zostały wydzielone według różnych kryteriów. Jednak, w porównaniu do innych stosowanych podziałów prawa cywilnego, ten okazał się w praktyce najsprawniejszy i został przyjęty przez polski kodyfikator – co znalazło wyraz w podzieleniu Kodeksu cywilnego na 4 księgi, odpowiadające wspomnianym rozdziałom prawa cywilnego.

1.3 Zasady prawa cywilnego¹

Aby poznać zasady prawa cywilnego, przejdź do prezentacji pt. „Zasady prawa cywilnego”.

1.4 Źródła prawa cywilnego

Źródła prawa to fakty uznawane w danym systemie prawnym za fakty prawotwórcze, a ich wytworem są generalne i abstrakcyjne normy prawne, wskazujące, kto, w jakich okolicznościach, jak ma postąpić.

Współczesna typologia źródeł prawa cywilnego wygląda następująco:

¹ Bieranowski A., Bogdalski P., Goettel M., Prawo cywilne. Zarys wykładu, Wydaw. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009, s. 10–79

- prawo stanowione: ustawy, umowy międzynarodowe, rozporządzenia;
- prawo zwyczajowe: zwyczaje i ich rola w prawie cywilnym;
- orzecznictwo sądowe i doktryna prawa.

Do źródeł prawa cywilnego zalicza się takie akty normatywne, które wyznaczają normy cywilnoprawne. Najważniejszym aktem prawnym jest **ustawa z 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (dopuszczalne jest stosowanie skrótu „k.c.”, w języku prawniczym „kc”)**, mający formalnie rangę ustawy zwykłej. Przez zwyczaje rozumie się praktykę postępowania rozpowszechnioną w danym czasie, w danym środowisku i w danych stosunkach społecznych. Zwyczaje², jako źródła prawa, odgrywają znaczącą rolę w stosunkach handlowych, a szczególnie w prawie cywilnym prywatnym. Doniosłość prawną mają tylko zwyczaje ustalone w danych stosunkach, znane podmiotom prawa i niesprzeczne z zasadami współżycia społecznego ani z bezwzględnie obowiązującymi normami prawa. Pewnym, dosyć istotnym źródłem prawa cywilnego jest orzecznictwo Sądu Najwyższego. Nie jest to źródło samodzielnego prawa, lecz jedynie wykładnia obowiązujących przepisów³.

Orzecznictwo sądowe nie ma charakteru źródła prawa, służy jedynie do interpretacji i wyjaśniania aktów prawnych. Z zasady demokratycznego państwa prawa i trójpodziału władz jest wykluczone przejmowanie przez sądy roli prawotwórczej, ale orzecznictwo przez swą działalność interpretacyjną, a zwłaszcza inferencyjną (wnioskowanie z norm o normach) oraz przez uznawanie zwyczajów, wpływa na konkretyzację treści norm prawnych (pośrednie źródło prawa).

Orzecznictwo sądowe jest publikowane przede wszystkim w dwóch periodykach:

- w zbiorze urzędowym, noszącym tytuł „Orzecznictwo Sądu Najwyższego” (OSN lub OSNC);
- w organie PAN: „Orzecznictwo Sądów Polskich” (OSP), publikowane najczęściej z glosami.

Do opracowań o charakterze ogólnym należą:

- systemy prawa cywilnego;
- komentarze do kodeksów;

² Zwyczaj to powszechnie stosowana w danym okresie, w danym środowisku i w danych stosunkach społecznych praktyka określonego postępowania. Zwyczaj to fakty społeczne, podlegające ustaleniu w drodze normalnego postępowania dowodowego (zeznania świadków, opinie biegłych itp.); często spisywane przez różne organizacje. Nie są źródłami prawa same z siebie, ale czasem akt prawny odsyła do nich (co sprzyja elastyczności i podatności na zmiany systemu prawnego). Doniosłość prawną mają tylko zwyczaje ustalone w danych stosunkach i ewentualnie w odniesieniu do określonych bliżej w przepisie prawnym kręgu osób lub na wskazanym obszarze. *Prawo zwyczajowe* to normy prawne, a faktem prawotwórczym jest praktyka stałego stosowania przez organy państwowe określonej reguły postępowania (definicja A. Stelmachowskiego). Normy prawa zwyczajowego to nie zwyczaje prawne.

³ Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 45–98.

- podręczniki uniwersyteckie.

1.5 Systematyka kodeksu cywilnego

Kodeks cywilny składa się, co do zasady, z **czterech części**. Pierwsza z nich, to część ogólna. Zalicza się do niej wszystkie normy cywilnoprawne, które regulują zagadnienia wspólne dla pozostałych działów prawa cywilnego. W księdze I kodeksu cywilnego, a więc w dziale obejmującym część ogólną, zostały zawarte przepisy o tzw. dobrach osobistych.

Drużga część to prawo rzeczowe. W tej części są unormowane te społeczne formy korzystania z dóbr majątkowych, w których występują łącznie dwie następujące cechy:

- przedmiotem korzystania są rzeczy w ścisłym tego słowa znaczeniu; dobra samoistne;
- forma korzystania jest ukształtowana w postaci tzw. praw podmiotowych bezwzględnych (*erga omnes*).

Prawo rzeczowe reguluje prawo własności. Jest to najszerze prawo wśród praw rzeczowych. Inne prawa rzeczowe to: użytkowanie wieczyste (art. 232–243 k.c.) oraz tzw. ograniczone prawa rzeczowe (art. 244–335 k.c.): użytkowanie, służebność, zastaw, hipoteka i prawa spółdzielcze do lokali.

Prawo o zobowiązaniach stanowi trzecią część prawa cywilnego. Uregulowane są wierzytelności, czyli prawa jednego podmiotu (wierzyciela) do żądania od drugiego podmiotu (dłużnika) świadczenia, tj. pewnego zachowania się pozytywnego (działania) lub negatywnego (zaniechania). Prawo o zobowiązaniach normuje stosunki prawne, z których powstają wierzytelności. Prawo o zobowiązaniach stanowi najszerzy dział prawa cywilnego.

Część czwarta to prawo rodzinne i prawo spadkowe. W jego ramach wyodrębnia się:

- stosunki prawne wynikające z małżeństwa;
- stosunki prawne wynikające z pokrewieństwa i powinowactwa – przede wszystkim stosunki pomiędzy dziećmi i rodzicami oraz z przysposobienia;
- stosunki prawne wynikające z opieki nad małoletnim;
- przejście majątku osoby zmarłej na inne podmioty.

1.6 Normy i przepisy prawa cywilnego

Od normy prawnej odróżniamy przepis prawny, który jest zawartą w akcie normatywnym wypowiedzią, wyodrębnioną w pewną zamkniętą całość (artykuły, paragrafy, ustępy czy nawet zdania.). Przepis prawny może pokrywać się z normą prawną, może zawierać tylko pewne jej człony albo nawet obejmować kilka norm prawnych.

Sankcja cywilistyczna w przypadku stosowania przepisów prawa cywilnego wygląda następująco:

- nieważność czynności prawnej – polega na stwierdzeniu, że czynność nie wywołuje skutków prawnych, a tym samym nie rodzi praw podmiotowych, korzystających normalnie z ochrony państwa, np. obligatoryjna forma aktu notarialnego przy sprzedaży nieruchomości;
- egzekucyjna – przymusowe egzekwowanie zachowania, do jakiego strona wcześniej się zobowiązała; zaniechanie naruszeń, ewentualnie przywrócenie stanu poprzedniego.

W prawie funkcjonuje pojęcie **definicji legalnej (ustawowej)**, co oznacza szczególną postać przepisu prawnego, wyjaśniającą w sposób wiążący dla danego aktu prawnego. Innym rodzajem przepisu są **przepisy odsyłające**. W prawie cywilnym nie formułują one wszystkich czy niektórych członów norm prawnych, lecz powołują się na inne przepisy przez „odesłanie” do nich, tak że dopiero wszystkie te przepisy łącznie wzięte dostarczają tworzywa do skonstruowania normy prawnej.

Typy norm prawnych:

- bezwzględnie obowiązujące (niepodważalne) – dyspozycje tych norm nie mogą być wolą stron ani wyłączone, ani ograniczone;
- względnie obowiązujące (dyspozytywne, uzupełniające) – stosuje się, gdy strony nie uregulowały danego stosunku prawnego w sposób odmienny, tak więc albo niczego nie postanowiły, albo wprowadziły dany stosunek prawny uregulowały, ale w sposób niekompletny;
- przepisy semiimperatywne – mają pośredni charakter, ich zastosowanie może być wyłączone wolą stron tylko w wypadku przyjęcia uregulowania umownego, korzystniejszego dla strony wskazanej w tych przepisach.

Zasięg obowiązywania przepisów prawa cywilnego w przestrzeni jest stosowany na terytorium państwa polskiego oraz ze względu na ratyfikowane umowy międzynarodowe i w aktach normatywnych organizacji międzynarodowych – poza granicami.

1.7 Podmioty prawa cywilnego. Pojęcie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej

1.7.1 Podmioty prawa cywilnego

Określenie „osoba fizyczna” odnosi się do człowieka jako uczestnika stosunków cywilnoprawnych. Polskie prawo cywilne uznaje każdego człowieka za podmiot praw i obowiązków. Podmiotem prawa (osobą fizyczną) jest każdy człowiek bez względu na: wiek, rasę, narodowość, wykształcenie czy pochodzenie. Art. 8 §1 k.c. przyznaje każdemu człowiekowi od chwili urodzenia zdolność prawną.

Każdy człowiek od chwili urodzenia ma zdolność prawną.

Art. 8 §1 Kodeksu cywilnego

Chwila urodzenia człowieka została określona jako chwila odłączenia od ciała matki. Dziecko, aby nabyło zdolność prawną, musi urodzić się żywe. Art. 9 wprowadza

tu domniemanie obalane, że dziecko przyszło na świat żywe. Oznacza to, że kto twierdzi inaczej, musi to udowodnić.

W razie urodzenia się dziecka domniemywa się, że przyszło ono na świat żywe.

Art. 8 §1 Kodeksu cywilnego

W prawie cywilnym rozstrzygnięty jest również spór o płód i jego status w prawie. **Nasciturus** to nienarodzony jeszcze płód, znajdujący się w łonie matki. Na gruncie prawa polskiego *nasciturus* ma zdolność prawną pod warunkiem rozwiązującym, którym jest urodzenie się dziecka martwego. Mimo to wiele przepisów chroni dziecko nienarodzone, tzn. może ono być spadkobiercą (art. 972 k.c.) czy też ustalenie ojcostwa takiego dziecka może nastąpić tylko w wyniku uznania (art. 75 krio⁴). Istotę ludzką od innych istot żywych odróżnia jej swoisty (człowieczy) genotyp (dziecko kobiety i mężczyzny). Dla uznania człowieczeństwa nieważny jest stan umysłu, zdrowia – ważne jest, by dziecko urodziło się żywe. Jeśli noworodek wykazuje jakiegokolwiek przejawy życia, uznaje się, że urodził się żywy. Inaczej jest w przypadku, tzw. martwego urodzenia – dziecko nie uzyskuje zdolności prawnej i nie może nabyć żadnych praw. Dowodem urodzenia jest akt urodzenia sporządzony przez urząd stanu cywilnego (art. 40 PrASC)⁵.

Kolejnym podmiotem prawa cywilnego jest **osoba prawna**. To jednostka organizacyjna, która została przez normę prawną wyposażona w zdolność prawną, która zatem może być podmiotem stosunków cywilnoprawnych. Jest nią twór społeczny, prezentujący się w postaci zorganizowanej formy działalności ludzkiej, czyli realnego zjawiska. W zależności od tego, w jakim zakresie państwo zastrzega sobie wpływ na powstanie osoby prawnej, wyróżnia się⁶:

- system aktów organów państwa – osoba prawna powstaje z inicjatywy organu państwa, jego akt jest niezbędną przesłanką jej powstania; może nim być akt normatywny (ustawa lub rozporządzenie);
- system koncesyjny – organizacja społeczna powstaje z inicjatywy tzw. założycieli, którymi – zależnie od typu osoby prawnej – mogą być osoby fizyczne lub prawne, ale ponadto potrzebne jest jeszcze zezwolenie właściwego organu państwa (koncesja);
- system normatywny – akt normatywny określa w sposób generalny dla danego typu osoby prawnej przesłanki, od których spełnienia zależy powstanie konkretnej jednostki; państwo zastrzega sobie kontrolę nad tym, czy zachowane zostały wszystkie, przewidziane prawem, wymagania i uzależnia nabycie osobowości prawnej od wpisania danej organizacji do odpowiedniego rejestru (przy powstaniu spółek akcyjnych i z o.o.).

Warunkiem istnienia osoby prawnej jest wpis do rejestru. **Wpis do rejestru** pozwala kontrolować, czy nowa osoba prawna powstała zgodnie z obowiązującymi przepisami. Z chwilą wpisania osoba prawna uzyskuje osobowość prawną. Zakres jej

⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. nr 9, poz. 59, z późn. zm.)

⁵ Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jednolity 01.01.2013)

⁶ Radwański Z., Prawo cywilne – część ogólna, Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2007, s. 7–51

jest węższy niż zdolności osób fizycznych, ale mogą one uzyskiwać wszelkie prawa i być obciążane wszelkimi zobowiązaniami.

Polskie prawo stoi na stanowisku teorii organów osoby prawnej. Działania organów traktuje się jako działania samej osoby prawnej. Najbardziej rozpowszechniony jest system organizacyjny, na który składają się trzy organy: stanowiący, kontrolny oraz organ zarządzający.

Przedstawiciel osoby prawnej to najczęściej pełnomocnik. Jest samodzielnym podmiotem prawnym, niezależnym od podmiotowości osoby prawnej. Działa na podstawie umocowania, wynikającego z pełnomocnictwa i nie jest on konieczny w obrocie cywilnoprawnym.

Obok osób fizycznych i osób prawnych podmiotami prawa cywilnego są **tzw. ułomne osoby prawne**. To jednostki organizacyjne lub twory społeczne, które w myśl art. 33 k.c. nie mają osobowości prawnej, ale nabywają prawa i zaciągają zobowiązania – są więc traktowane w obrocie tak, jakby były osobami prawnymi, z tym zastrzeżeniem, że stają się one nosicielami praw i obowiązków nie w pełni, lecz w ograniczonym zakresie (np. spółka komandytowa).

1.7.2 Pojęcie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej

Zdolność prawna to właściwość polegająca na zdolności do tego, aby być podmiotem praw i obowiązków z zakresu prawa cywilnego. Jest nieodłączną cechą każdego podmiotu prawa. Podmiotowość prawna i zdolność prawna to pojęcia tożsame. Nie można w drodze czynności prawnej ograniczyć ani wyłączyć zdolności prawnej.

Człowiek nabywa zdolność prawną z chwilą urodzenia, tj. odłączenia od ciała matki, przy czym konieczną przesłanką nabycia zdolności jest, aby dziecko w chwili urodzenia żyło – bez znaczenia czy jest zdolne do życia. Art. 9 k.c. wprowadza domniemanie, że dziecko przyszło na świat żywe. Ciężar dowodu, że dziecko urodziło się martwe, spoczywa na tym, kto się na ten fakt powołuje.

Treść art. 8 k.c. w jego obecnym brzmieniu może stanowić podstawę do wysnucia wniosku, że **nasciturus** nie ma zdolności prawnej, gdyż uzyskuje ją dopiero z chwilą urodzenia. Taki pogląd ukształtował się w doktrynie i orzecznictwie. Art. 927 § 2 w zw. z art. 972 k.c. przewiduje, że dziecko już poczęte w chwili otwarcia spadku może być spadkobiercą lub zapisobiercą – jeżeli przyjdzie na świat żywe. Ojcostwo dziecka poczętego, lecz jeszcze nienarodzonego, może być ustalone przez uznanie. Nie jest natomiast dopuszczalne sądowe ustalenie ojcostwa takiego dziecka. Celem strzeżenia praw dziecka poczętego, a nienarodzonego, może być ustanowiony kurator. Z tego względu przyjęło się, iż prawo polskie przyznaje dziecku poczętemu zdolność prawną warunkową.

Do przyczyn ograniczeń zdolności prawnej osoby fizycznej należą:

- **zdolność do czynności prawnej** – brak jej pociąga za sobą niezdolność do bycia podmiotem niektórych praw i obowiązków. Osoba niemająca pełnej zdolności do czynności prawnej nie może być podmiotem władzy rodzicielskiej, opiekunem, kuratorem, wykonawcą testamentu oraz nie może przysposobić dziecka;
- **wiek osoby fizycznej** – dla pozycji prawnej osoby fizycznej duże znaczenie ma osiągnięcie przez nią pełnoletności, czyli ukończenie 18 roku życia. Pełnoletnią

jest także kobieta, której sąd opiekuńczy wyraził zgodę na zawarcie małżeństwa, pod warunkiem ukończenia przez nią 16 lat;

- **ubezwłasnowolnienie** – jego skutkiem jest ograniczenie lub pozbawienie zdolności do czynności prawnej. Osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może zawrzeć małżeństwa oraz nie może jej przysługiwać władza rodzicielska;
- **choroba psychiczna i niedorozwój umysłowy** – bez względu na przesłanki ubezwłasnowolnienia, wywołują dalsze skutki prawne;
- **obywatelstwo** – niektóre przepisy ograniczają prawa cudzoziemców, także w sferze praw podmiotowych z zakresu prawa cywilnego, np. nabycie nieruchomości w Polsce przez cudzoziemca wymaga uprzedniej zgody Ministra Spraw Wewnętrznych;
- **skazujący wyrok karny** – utrata praw publicznych (niemożność powołania na opiekuna).

W prawie cywilnym rozróżnia się jeszcze **zdolność sądową**, która jest związana ze zdolnością prawną, polegającą na możliwości bycia stronami lub uczestnikami postępowania sądowego w sprawach cywilnych.

Od zdolności prawnej odróżnić należy **zdolność do czynności prawnych**. To możliwość nabywania własnym działaniem w drodze czynności praw i obowiązków. Nie każda osoba ma zdolności do czynności prawnych. W dokonywaniu czynności prawnych taką osobę musi zastąpić inna, zwana przedstawicielem ustawowym.

Rysunek 1.2 Rodzaje zdolności do czynności prawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Grzybowski S., System prawa cywilnego: część ogólna, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985, s. 8–56

Charakterystyka braku zdolności do czynności prawnej:

- małoletni do 13 roku życia;
- osoby całkowicie ubezwłasnowolnione – osoba, która ukończyła 13 lat oraz osoba, która nie jest w stanie kierować swym postępowaniem wskutek choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych (pijaństwo, narkomania). Orzeczenie sądowe ma charakter konstytutywny. Osoba taka nie może: zawrzeć związku małżeńskiego, sporządzić testamentu, uznać dziecka. Ustanawia się dla niej przedstawiciela ustawowego – rodziców, opiekuna, kuratora. Ustaje wspólność małżeńska.

Przedstawiciel ustawowy może dokonywać drobne czynności życia codziennego, jednak ważniejsze decyzje podejmuje za zgodą sądu. Nie może dokonywać pewnych czynności takich jak: małżeństwo, sporządzenie testamentu, uznanie dziecka.

Charakterystyka ograniczonej zdolności do czynności prawnej:

- małoletni, którzy ukończyli 13 lat;
- osoby częściowo ubezwłasnowolnione – ukończenie 18 roku życia, osoba potrzebująca pomocy (choroba psychiczna, alkoholowa). Orzeczenie sądowe ma charakter konstytutywny. Ustanawia się przedstawiciela ustawowego – kuratora. Istnieje możliwość zawarcia związku małżeńskiego za zgodą sądu. Ustaje wspólność majątkowa;
- osoba, dla której ustanowiono tymczasowego doradcę – sąd ustanawia doradcę na czas postępowania sądowego o ubezwłasnowolnienie.

Cechy charakterystyczne pełnej zdolności do czynności prawnej:

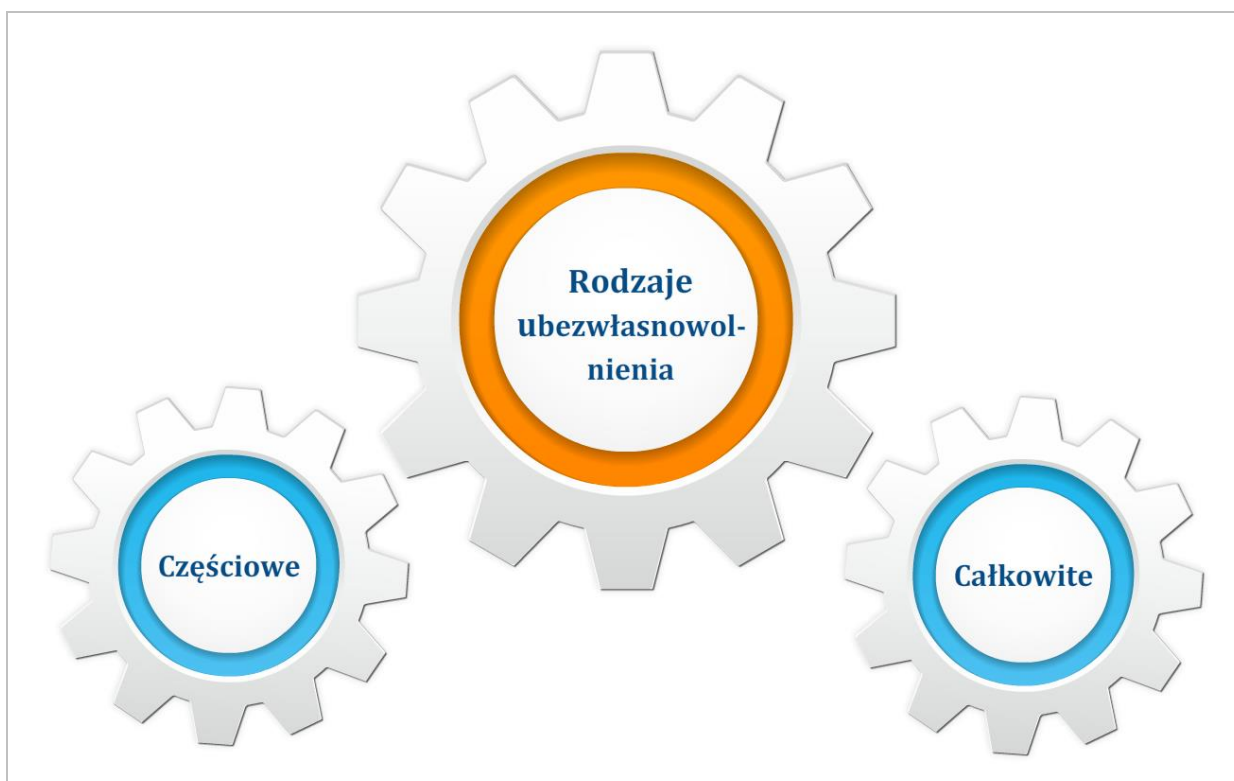
- osoby pełnoletnie (ukończone 18 lat), które nie zostały ubezwłasnowolnione i dla których nie ustanowiono doradcy.

1.7.3 Ubezwłasnowolnienie

W polskim systemie prawnym obowiązuje zasada, zgodnie z którą każdy człowiek z chwilą ukończenia 18 roku życia nabywa pełną zdolność do czynności prawnych. Zdolność ta pozwala mu poprzez jego własne działania na nabywanie i rozporządzanie we własnym imieniu różnego rodzaju praw i obowiązków. Od tego momentu człowiek może swym własnym działaniem nabywać prawa i obowiązki (np. nabyć prawo własności nieruchomości), zbywać (np. przekazać prawo własności należącej do niego rzeczy drugiej osobie w drodze darowizny) oraz zaciągać zobowiązania (np. zawrzeć umowę kredytową). Osoba posiadająca pełną zdolność do czynności prawnych może nie tylko zawierać różnego rodzaju umowy, swobodnie dysponować należącymi do niej składnikami majątkowymi, ale również decydować o swoim zdrowiu i ewentualnym leczeniu (np. poprzez wyrażenie zgody na zabieg operacyjny).

Niektóre osoby z racji choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie są jednak w stanie samodzielnie kierować swoim postępowaniem bądź samodzielnie prowadzić wszystkich swoich spraw życiowych. Ochrona interesów osobistych i majątkowych tych właśnie osób wymaga niekiedy, by ich zdolność do czynności

prawnych została ograniczona bądź też, by zostali oni jej całkowicie pozbawieni. Temu właśnie celowi służy instytucja **ubezwłasnowolnienia**.

Rysunek 1.3 Rodzaje ubezwłasnowolnienia

Źródło: opracowanie własne na podstawie Grzybowski S., System prawa cywilnego: część ogólna.- Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985, s. 8–56

Cechy ubezwłasnowolnienia częściowego:

- wiek – osoba pełnoletnia;
- stan psychiczny – w skutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem, ale stan psychiczny tej osoby nie uzasadnia ubezwłasnowolnienia całkowitego; potrzebna jest pomoc do prowadzenia jej spraw;
- skutek prawny – ograniczona zdolność do czynności prawnych oraz ustanowienie kuratora. Osoba może dokonywać czynności prawnych, jednak dla ich skuteczności wymagana jest zgoda przedstawiciela ustawowego lub sądu;
- osoba może sama dokonywać czynności prawnych, które nie mają charakteru czynności zobowiązujących lub rozporządzających.

Cechy ubezwłasnowolnienia całkowitego:

- wiek – ukończone 13 lat;
- stan psychiczny – w skutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swoim postępowaniem;

- skutek – pozbawienie zdolności do czynności prawnych i ustanowienie opiekuna;
- osoba taka nie może skutecznie dokonywać czynności prawnych (w przypadku ich dokonania są bezwzględnie nieważne, chyba, że osoba dokonała czynności prawnych należących do umów powszechnie stosowanych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego, czynność została wykonana i nie pociąga za sobą rażącego pokrzywdzenia osoby nieposiadającej zdolności do czynności prawnych).

Aby poszerzyć swoją wiedzę na temat ubezwłasnowolnienia, zapoznaj się z videocastem pt. „Ubezwłasnowolnienie”.

1.8 Uznanie za zmarłego

Śmierć to utrata czynności życiowych (mózgu, pnia mózgu) i z tym momentem wygasają prawa osoby i obowiązki niemajątkowe, prawa zaś i obowiązki majątkowe – z pewnymi wyjątkami – przechodzą na jej spadkobierców.

Uznanie za zmarłego łączy się z faktem zaginięcia osoby fizycznej. Zaginionym jest ten, o którym nie wiadomo, czy żyje, czy zmarł. Zaginięcie nie musi być stwierdzone przez specjalne orzeczenie. Pozostaje do rozstrzygnięcia domniemanie chwili śmierci.

Przesłanki uznania za zmarłego:

- fakt zaginięcia osoby, która ma być uznana za zmarłą;
- upływ odpowiedniego czasu.

Zaginięcie

- zwykłe – nie ma okoliczności, które uprawdopodobniają śmierć;
- kwalifikowane – są okoliczności uprawdopodobniające śmierć.

Przykładowe obliczenia dla faktu uznania za zmarłego:

12.01.2002 r. – termin zaginięcia
01.01.2003 r. – 10 lat---> 31.12.2013 r.

Dla dziecka ten termin skraca się.
Minimalny wiek dla uznania za zmarłego to 23 lata.

29.05.1999 r. (3 lata)
12.01.2002 r.
01.01.2003 r. (4 lata) --- 19 lat---> 31.12.2022 r.

Art. 29.
Jeżeli osoba ma ukończone 70 lat, okres uznania za zmarłego wynosi 5 lat.
65 lat
12.01.2002 r.
01.01.2003 r. (66 lat) --- 10 lat ---> 31.12.2013 r.
---> 31.12.2008 r.
doliczamy od 5 do 10 lat.

Ustalenie chwili śmierci polega na ustaleniu chwili najbardziej prawdopodobnej i będzie to pierwszy dzień terminu, który musi upłynąć, żeby móc uznać kogoś za zmarłego.

Skutki prawne uznania za zmarłego:

- wygasa małżeństwo;
- prawa materialne podlegają dziedziczeniu;
- prawa niematerialne wygasają.

1.9 Literatura

1.9.1 Literatura obowiązkowa

- Bieranowski A., Bogdalski P., Goettel M., Prawo cywilne. Zarys wykładu, Wydaw. Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009;
- Grzybowski S., System prawa cywilnego: część ogólna, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1985;
- Radwański Z., Prawo cywilne – część ogólna, Wydaw. C.H. Beck, Warszawa 2007;
- Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, LexisNexis, Warszawa 2009.

1.9.2 Literatura uzupełniająca

- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 1964 r., nr 16, poz. 93 ze zm.;
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. nr 9, poz. 59, z późn. zm.;
- Ustawa z dnia 29 września 1986 r. Prawo o aktach stanu cywilnego (tekst jednolity 01.01.2013).

1.10 Spis rysunków

Rysunek 1.1 Działy prawa cywilnego.....	3
Rysunek 1.2 Rodzaje zdolności do czynności prawnych.....	9
Rysunek 1.3 Rodzaje ubezwłasnowolnienia.....	11

1.11 Spis treści

1 Wprowadzenie do prawa cywilnego. Część ogólna prawa cywilnego	2
1.1 Prawo cywilne jako część prawa prywatnego.....	2
1.2 Podział prawa cywilnego	2
1.3 Zasady prawa cywilnego	3

1.4	Źródła prawa cywilnego	3
1.5	Systematyka kodeksu cywilnego	5
1.6	Normy i przepisy prawa cywilnego	5
1.7	Podmioty prawa cywilnego. Pojęcie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej.....	6
1.7.1	Podmioty prawa cywilnego	6
1.7.2	Pojęcie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej	8
1.7.3	Ubezważnowolnienie	10
1.8	Uznanie za zmarłego	12
1.9	Literatura.....	13
1.9.1	Literatura obowiązkowa.....	13
1.9.2	Literatura uzupełniająca.....	13
1.10	Spis rysunków.....	13